

<https://www.youtube.com/watch?v=mURNj2VHPfg>

1. Üzerinde kul hakkı olan bir kimse bunu nasıl helal ettirmelidir?

2. Başkalarına karşı kötü sözler sarf etmek veya onlar için kötü duygular içinde olmak kul hakkına girer mi?

3. Efendimizin (SAV) kul hakkı konusundaki hassasiyetine örnek veriniz.

“Kul hakları” veya “insan hakları” kavramı; “başkalarına ait olup dokunulmaz olan maddî veya manevî imkân ve menfaatler ile insanların başkaları için yerine getirmeleri gereken görevleri” ifade eder. İnsanların topluluk hâlinde birlikte yaşamaları, birbirleri karşısında sayılamayacak kadar haklar ve sorumluluklar doğurur.

İyilikle yardımlaşmak (Mâide, 5/2), Allah’a iman ve ibadet etmek (Bakara, 21), Allah’a, peygamberlere ve ulu’l emre itaat etmek (Nisâ, 4/59), Allah’a verilen ahde vefa göstermek (En’âm, 6/152), yetim malını gözetmek, ölçüyü-tartıyı doğru tutmak, hiç kimseye gücü üstünde sorumluluk yüklememek, yakınlar aleyhine de olsa adil davranmak (Nahl, 16/91-95) gibi hususlarda Allah insanların iradelerini kullanmalarını ister. Bunlar, “hukukullah” yani “Allah hakları”dır.

Hz. Ali’nin (radiyallahu anh) ifadesiyle, dinde kardeş olanlar ve yaratılıştaki bizimle eş olan gayrimüslimlerle de barış ve hoşgörü içinde yaşamamız ve yapılan sözleşmelere sadık kalmamız gerekir ki bunlar da, “hukuk-u ibad” yani “kul hakları” içinde ele alınır.

Salih amel (ve ibadet) ise, “Maddî-manevî hukuk-u ibâda tecavüz etmemek, hukukullah’ı da bihakkın ifa etmekten ibarettir.” Dolayısıyla müslümanın ibadet hayatının kul ve Allah hakkı ile direkt bir irtibatı bulunmaktadır. Bundan dolayı her bir müslüman yaptığı bütün ibadetlerin ve davranışların ya Allah hakkı ile ya da kul hakkı ile ilgisi olduğunu bilmelidir. Başka bir ifade ile ibadetler ve davranışlar bu iki hak göz ardı edilmeden yerine getirilmelidir.

Bu çalışmada kul hakkı olarak belirtilen hususlar, Allah Teâlâ ve Peygamber Efendimiz tarafından yapılması yasaklanan şeyler ile yapılmaması istenilen hususları ihtiva etmektedir. Bu itibarla sınırı Allah ve Resûlü tarafından çizilmiş olan emir ve yasaklar kul hakkının da sınırlarını oluşturur. Mümin hassasiyeti ile yaşamak isteyen herkesin bu haklara son derece dikkat etmesi gerekmektedir.

İslâm âlimleri –görebildiğimiz kadarıyla- insanlar arası ilişkilerde hangi ilişkilerin kul hakkını ilgilendirdiği ve hangi ibadetlerin hangi yönlerinin kul hakkı ihlali manası taşıdığı yönünde açık bir izahta bulunmamışlardır. Ama meselenin özü kavranınca durum daha iyi anlaşılacaktır.

Haksızlık yapılarak işlenen hemen bütün amellerde birer kul hakkının olabileceğini ifade etmemiz gerekir. Bunun haricinde açıkça kul hakkı ve gasbı olduğu belirtilen hususların da kul haklarını ihlal manası taşıdığı açıktır. (Ahmet Kerem Sever, Kul Hakkı)

Dinimizin kul hakkına verdiği değer

İslâm dini insan haklarına bütün yönleriyle son derece önem vermiş ve bu hakların gözetilmesini emretmiştir. Allah (celle celâluhû), Kur'ân-ı Kerîm'de mealen şöyle buyurmaktadır: **"Bir de, birbirinizin mallarını haksız yollarla yemeyin. Halkın mallarından bir kısmını, bile bile haksız yere yemek için, rüşvetlerle hâkimlere koşmayın."** (Bakara, 2/188)

Diğer bir âyette de şöyle buyrulur: "Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi giybet etmesin. Hiç sizden biriniz, ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah Tevab'dır, Rahîm'dir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur)." (Hucurât, 49/12)

Her ne şekilde olursa olsun insanların haklarına tecavüz edip onlara haksızlık yapanlar, zâlimler grubuna girmektedir ki Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde onlar şiddetle yerilmiş ve onlar için büyük azaplar olduğu bildirilmiştir: **"Sorumluluk, ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere aittir. İşte böylelerine acı bir azap vardır."** (Şûrâ, 42/42); "Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür!" (Âl-i İmrân, 3/151); "Zâlimler için yardımcıları yoktur." (Mâide, 5/72); "Biliniz ki Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerinedir." (Hucurât, 49/12)

İki Cihan Serveri Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Birbirinize hasedlik etmeyin! Müşteri kızıştırmayın! Birbirinize buğz etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Biriniz diğerinin pazarlığı üzerine satış yapmasın! Kardeş olun ey Allah'ın kulları! Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu yardımsız bırakmaz; onu küçümseyip hakir görmez. -Üç defa kalbine işaret ederek- Takva şuradadır. Kişiye kötülük olarak müslüman kardeşini hakir görmesi yeter. Müslümanın her şeyi, kanı, malı ve ırzı diğer müslümana haramdır." (Müslim, Birr 32)

"Bir müslüman için müslüman kardeşi üzerine vacib olan beş hakkı vardır: Selâmı almak; aksırana teşmît -Yani (Yerhamükellâh) "Allah sana rahmet etsin" demek-; davete icabet; hastayı ziyaret etmek ve cenazelerin arkasından gitmek." (Müslim, Selâm 4)

Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh) gelen rivayete göre, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ashab-ı Kiram'a, "Müflis'in kim olduğunu bilir misiniz?" diye sormuş, onlar da; "Yâ Resûlallah! Bize göre, müflis, parası ve malı olmayan kimsedir." demişlerdir. Bunun üzerine Resûl-ü Ekrem şöyle buyurmuştur: "Benim ümmetimin müflisi o kimsedir ki, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât getirecek, fakat buna sövmüş, filancaya zina iftirası yapmış, falancanın malını yemiş, şunun kanını akıtmış, bunu dövmüş olarak gelecektir. Sonra yaptıklarının hesabını vermek için oturacak; kısas olarak, bu haksızlığa uğrayanlar onun sevaplarından haklarını alacaklar. Eğer

sevapları yeterli olmazsa, haksızlık ettiği kişilerin günahlarından alınıp, ona yükletilecek ve sonra ateşe götürülecektir.” (Tirmizî, Kıyâme 2)

“Kıyamet gününde haklar, mutlaka sahiplerine ödenecektir; öyle ki boynuzsuz koyun için dahi boynuzlu koyundan kısas alınacaktır.” (Müslim, Birr 60) buyuran ve her konuda insanlığa örnek olan Allah Resûlü kul hakkında da bir ilki gerçekleştirmiştir. Vefatından önce bir defasında mescide gelerek ashaba şöyle hitap etmiştir: “Ey insanlar! Artık aranızdan ayrılma vaktim geldi. Beni artık aranızda ve bu makamda bulamayacaksınız. Bakın, ben kimin sırtına kamçı vurmuş isem işte sırtım, gelsin vursun. Kimin malını almış isem, işte malım gelsin alsın. Her kimin namus ve şerefine dil uzattıysam işte benim namus ve şerefim, gelsin ondan öcünü alsın. Ben ona düşmanlık ederim diye asla çekinmesin. Çünkü bu benim yapabileceğim bir şey değildir. Şunu biliniz ki benim sevdiğim kişi bende hakkı varsa hakkını alan ya da helâl eden kişidir. Böylelikle ben, nefsim rahat ve huzur içerisinde Rabbime kavuşmuş olurum.”

Bu arada dinleyicilerden biri: “Ey Allah’ın Resûlü! Benim sende üç dirhem alacağım var.” deyince Allah Resûlü onun alacağının neden dolayı olduğunu sordu. O da, “Hatırlamıyor musun ey Allah’ın Resûlü! Hani bir dilenci sana gelmişti. Sen de bana emretmiştin. Ben de ona üç dirhem vermiştim.” dedi. Allah Resûlü amcasının oğlu Fadl’a o adama üç dirhemi ödemesini emretti. O da ödedi. (İbn Sa’d, Tabakât 2/255) Efendimiz bunları söyleyerek kul hakkına olan saygıyı öncelikle kendi yaşantısında göstermişti.

Burada Allah Resûlü’nün her zaman olduğu gibi yine mükemmel yol göstericiliğiyle karşı karşıyayız. O aslında “benim sevdiğim ve beni seven kişi bende olan hakkını alan veya helâl edendir” diyerek sevgide bir ölçüyü de ortaya koymaktadır. Demek ki kişi “sevdiğime hakkımı helâl etmezsem ya da hakkımı istersem ayıp olur” diye düşünmemeli. Onun ötede asla hak ihmal etmez bir mutlak kudret tarafından karşı taraftan alınıp kendisine ödeneceğini bilmeli ve sevdiğini öte âlemde zor durumda bırakmamak için hakkını burada istemelidir.

Hak istemek ayıp değildir ve hak isteyenler asla ayıplanmamalıdır. Az da olsa, bir tek kuruşu bile olsa “Adama bak, kuruşunun peşinde koşturuyor.” diye küçümsenmemeli, zira az da olsa “hak, haktır.” Bu yüzden hakkın azı, çoğu, büyüğü, küçüğü olmaz ve olmamalıdır.

Efendimiz’in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında gömleği kötü kokan birisi bulunuyordu. Efendimiz, elindeki âsâ ile onun karnına dürterek çıkarmasını istemişti. Bu hareket üzerine karşıdaki kişi -ki ismi Sevad idi- kısas istemişti. Bu istek karşısında Efendimiz derhal karnını açarak ashabına küçücük meselelerde bile örnek olmuş, hak sahibine hakkını teslim etmişti.

Görüyor musunuz Allah Resûlü’nün hassasiyetini? O, bu hakların her birisine kılı kırk yararcasına dikkat etmiş, ihtimam göstermiş, halkı rahatsız edecek en küçük şeylerin bile üzerinde durarak dünya var oldukça ümmetine sıkıntı yaşatacak olan durumlara bu şekilde müdahale etmiştir. Böylece, topluluk içerisine gidecek insanların kötü kokuya yol açacak soğan, sarımsak gibi kokularla onların yanına gitmemelerini salık vermiş, aynı zamanda kul hakkının ehemmiyetini de göstermişti.

Bir hadiste de “Allah hakkı olarak mahşerde ilk soru namaz sorusu olacak, kul hakkı olarak da ilk soru kan döken adamın sorusu olacaktır.” buyrulmaktadır ki bu da kul hakkının, özellikle de en büyük kul hakkı ihlali olan insan öldürmenin, bir cana kıymanın Allah katında ne kadar büyük bir cürüm olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir.

Ebû Katade (radiyallahu anh), Resûlullah’tan (sallallahu aleyhi ve sellem) naklediyor: Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashabının arasında durup en değerli amelin Allah yolunda cihad ve iman etmek olduğunu söylemişti. Bir adam kalkarak: “Ey Allah’ın Resûlü! Allah yolunda savaşırken ölsem Allah günahlarımı bağışlar mı?” diye sormuştu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de: “Evet, ‘Allah yolunda sabrederek mükâfatını da sadece Allah’tan bekleyerek ileri atılarak savaştan kaçmaksızın düşmanla savaşırsan Allah tüm günahlarını bağışlar, sadece kul borcu ve hakları müstesnadır’ diyerek bunu bana Cebrail söyledi” (Dârimi, Cihad 21) buyurdu.

Peygamber Efendimiz haccedenler için “Kim Allah için hacceder de (bu esnada, Allah’ın rızâsına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı müstesna) annesinin onu doğurduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner.” (Buhârî, Hac 4) buyurmuştur. Âlimlerimiz, hacdan günahsız olarak dönecek kişiyi haber veren bu hadise “kul hakkı hariç” kaydını düşerek kul hakkının önemini anlatmışlardır. Hatta hacın âdâbı olarak sayılan hususlardan biri de “Üzerlerinde kul hakkı bulunanlar yola çıkmadan önce hak sahiplerinin haklarını ödeyerek onlarla helâlleşmelidir.” şeklinde bir edeptir ki bu da kul hakkına verilen ehemmiyet açısından değerlendirilmelidir. Ve bu yüzden bir gelenek olarak halkımız arasında yayılan bu güzel davranış vesilesiyledir ki hacı adaylarımız bu kutsal görev öncesi belki aylar öncesinden kapı kapı dolaşarak eş dost ve akrabalarından helâllik dilemeye başlarlar.

Osmanlı’da kul hakkına riayet ilkesi en üst seviyede icra ediliyordu. “Devletin bekasını adaletin mutlak surette uygulanması ve bu adaletin tesisini de kul hakkının muhakkak surette korunmasında gören Osmanlı devlet geleneği; ilke olarak, kendisini sadece insanlardan değil, âlemin nizamından da sorumlu hisseden bir anlayışın hamisi olarak görüyordu.” Osmanlı’nın dünya tarihinde bu kadar uzun süren hâkimiyetinin altında onların kul hakkına verdikleri değeri görmezlikten gelmek büyük bir kadirnâşinaslıktır. Bir başka ifadeyle Osmanlı’nın dünya tarihinde bu kadar uzun soluklu olmasını biraz da halkına karşı, halklarının haklarına karşı verdikleri değerde görmek gerekir.

Osmanlı’nın son döneminde yazılan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de şöyle bir madde vardır: “Kişi ikrariyle ilzâm olunur. Hukuk-ı ibad’da ikrardan rücû’ sahih olmaz. Bir kimse bin lira borcu olduğunu ikrar ettikten sonra dönse, borcum yok dese, bu kabul edilmez.” (Mecelle, 79. madde) Bu da kul hakkının bir hukuk kitabına girmiş olduğunu ve bu konuda da maddeler düzenlendiğini gösterir ki bu da kul hakkına verilen değer bir göstergesidir.

İslâm âlimleri de günahtan tövbe etmenin kabul olunması hususunda şöyle demişlerdir: Şayet işlenen günah yalnız Allah’a karşı olup kul hakkına taallûk etmiyorsa bu gibi günahtan tövbe etmenin üç şartı vardır:

1) O günahı terk etmek.

2) Onu işlediğine pişman olmak.

3) O günahı bir daha işlememeye azmetmek.

Bu üç şarttan biri eksik olursa tövbe geçerli değildir.

Eğer işlenen günah insan hakkı ile ilgili ise o tevbenin dört şartı vardır. Bunların üçü yukarıda zikredilen üç şarttır. Dördüncüsü de hak sahibinin hakkından arınmaktır. Şayet bu hak, mal ve benzeri ise tövbe eden kimse onu sahibine iade eder. Eğer bu hak, zina iftirası atmak sebebiyle lazım gelen hadd cezası ise, hak sahibinin o haddi icra etmesine imkân verir yahut affını diler. Eğer o hak gıybet ise hak sahibinden af diler. (Ahmet Kerem Sever, Kul Hakkı)

Üzerinde kul hakkı olan bir kimse bunu nasıl helal ettirmelidir?

Üzerinde kul hakkı bulunan bir insan, muhatabını bulup helâllik dilemek mecburiyetindedir. Bu hâk, gıybet, iftira, yalan isnadı... vs. gibi maneî boyutlu haklar ise, ancak hak sahibiyle açık-seçik konuşularak helâl ettirilebilir. Eğer hakkın borç-alacak gibi maddî boyutu varsa, bunları hemen ödeme cihetine gidilmelidir. Kişi, hem kul hakkından dem vuruyor, hem de imkân olduğu halde borcunu ödemiyorsa, böylelerinin yalancı olduğu muhakkaktır.

Başkalarına karşı kötü sözler sarf etmek veya onlar için kötü duygular içinde olmak kul hakkına girer mi?

Kişinin başkalarını eliyle, diliyle veya başka şekilde rahatsız etmesi elbette kul hakkına girer. Çünkü bizler hiçbirimiz başkalarının diliyle bizi rahatsız etmesini istemeyiz. Evet, başkalarının hakkına girmek, ona maddi zarar vermekle olabileceği gibi manevi yönden de olabilir. Yani birilerinin onurunu kırıcı, onu aşağılayıcı, ona hakaret içeren veya haksız yere onun aleyhinde söylenen sözler o kişinin hakkını ihlal mahiyeti taşır. Böylece bir kul hakkı ortaya çıkar.

Fakat başkalarına karşı kötü duygular beslemek meselesi biraz daha farklıdır. Çünkü bizler her zaman duygularımızı kontrol edemeyebiliriz. Ancak yine de bizlerin aklımızdan geçen düşüncelere de sahip olmamız, bu şekilde kötü duygularla zihnimizi kirletmememiz en güzeldir. Dolayısıyla içimizdeki kötü duyguların ona bir zararı olmadıkça bir kul hakkı olmayabilir. Fakat bu, bir Müslüman'a yakışan hal değildir. Kaldı ki, içerde beslenen duyguların zamanla fiiliyata dökülmesi de an meselesidir. Zira insan şuuraltının çocuğudur. İçinde ne varsa, dışarı onu sızdırır, ona göre hareket eder.

Kul hakkı (Çanakkale Savaşı'nda Yaşanmış Bir Hikaye)

Kimi Urfalı , kimi Bosnalı , Kimi Adıyamanlı , Kimi Gürünlü, Kimi Halepli çok sayıda yaralı getiriliyor...

Bunlardan biri Lapsekinin Beybaş Köyündendir ve yarası oldukça ağırdır. Zor nefes alıp vermektedir.

Alçalıp yükselen göğsünü biraz daha tutabilmek için komutanının elbisesine yapışır. Nefes alıp vermesi oldukça zorlaşır ama tane tane kelimeler dökülür dudaklarından.

“Ölme ihtimalim çok fazla...

Ben bir pusula yazdım...

Arkadaşıma ulaştırın...”

Tekrar derin nefes alıp, defalarca yutkunur:

“Ben...Ben köylüm Lapseki’li İbrahim Onbaşından 1 Mecit borç aldım...”

Kendisini göremedim.

Belki ölürüm.Ölürsem söyleyin hakkını helal etsin”

“Sen merak etme evladım” der Komutanı, kanıyla kırmızıya boyanmış alnını eliyle okşar.

Ve az sonra komutanının kollarında şehit olur ve son sözü de

“söyleyin hakkını helal etsin” olur...

Aradan fazla zaman geçmez.

Oraya sürekli yaralılar getiriliyor.

Bunlardan çoğu daha sargı yerine ulaştırılmadan şehit düşüyor.

Şehitlerin üzerinden çıkan eşyalar, künyeler komutana ulaştırılıyor. İşte yine bir künye ve yine bir pusula.

Komutan göz yaşlarını silmeye daha fırsat bulamamıştır.

Pusulayı açar, hıçkırarak okur ve olduğu yere yığılır kalır.

Ellerini yüzüne kapatır, ne titremesine nede göz yaşlarına engel olamaz...

PUSULADAKİ NOT:

“Ben Beybaş Köyünden arkadaşım Halil’e 1 mecit borç verdim. Kendisi beni göremedi.Biraz sonra taarruza kalkacağız.

Belki ben dönemem. Arkadaşıma söyleyin ben hakkımı helal ettim.”